

**антологія пізньої
латинської поезії**

в перекладах

Андрія Содомори

“Піраміда”
Львів
2011

ВІДЛУННЯ ЗОЛОТОГО ВІКУ

ББК 84(0)3-5
В 42

*Упорядник Маркіян Домбровський
Коментар Маркіян Домбровський і Андрій Содомора*

*В оформленні книжки використано
пластику і живопис Давнього Риму*

Видавець Василь ГУТКОВСЬКИЙ

- © Андрій Содомора, переклад, 2011
- © Маркіян Домбровський,
упорядник, 2011
- © Василь Габор, автор проекту, 2011
- © Андрій Кісь, худ. оформл., 2011
- © ЛА «Піраміда», 2011

ISBN 978-966-441-261-9

ЗМІСТ

ТЕКСТ КОМ.

<i>А. Содомора.</i> ВІД ПЕРЕКЛАДАЧА.....	13
<i>М. Домбровський.</i> ВІД УПОРЯДНИКА	27

СРІБНИЙ ВІК

СЕНЕКА.....	57	204
Про час. – « <i>Де є споруда така...</i> ». – Про помірковане життя. – Про добро скромного життя. – До батьківщини про себе. – [До Корсики]. – До найкращого приятеля. – Про смерть Катона. – Про дзвін у вухах. – Про ревнивицю.		
ПЕТРОНІЙ.....	63	209
« <i>Вдень – я очима тебе...</i> » – Про сни. – « <i>Снігом, а він аж іскривсь...</i> » – Про мурашку. – Про канатоходця. – « <i>Що нарікання гіркі...</i> »		
МАРЦІАЛ.....	66	210
II, 7. – II, 80. – III, 9. – III, 17. – III, 94. – IV, 41. – IV, 58. – V, 42. – V, 43. – V, 58. – V, 59. – V, 76. – V, 81. – VI, 48. – VII, 3. – VII, 9. – VII, 16. – VII, 19. – IX, 5. – IX, 45. –		

IX, 70. – IX, 78. – IX, 80. – IX, 83. – X, 8. –
 X, 27. – X, 31. – X, 39. – X, 59. – X, 96. –
 XI, 64. – XI, 101. – XI, 103. – XII, 23. – XII, 33. –
 XII, 56. – XII, 92. – XIII, 3. – XIV, 111. –
 XIV, 151. – XIV, 195

ПІЗНЯ АНТИЧНІСТЬ

HEMЕСІАН.....	79	218
Еклога I.		
АВСОНІЙ.....	83	220
Садиба	83	221
Перебіг дня.....	84	222
1. [Пробудження]. 2. Вступ. 3. Молитва.		
4. Вихід. 5. Запрошення на обід. 6. Роз-		
порядження кухарю. 7. [До слуги-скоро-		
писця]. 8. [Сни].		
Епіграми.....	93	228
На лікаря Евнома. – На людину з не-		
людським голосом. – Про граматика		
Філомуза. – Представлення книжки. – На		
зображення Ехо. – До Галли – дівчини,		
що починає старіти. – До жони. – Про		
кохану дівчину. – До Аполлона – про		
Дафну, що тікає. – Про багача і бідняка. –		
На граматика. – До Галли.		
Епітафії героїв троянської війни.....	98	231
1. Агамемнонові. 2. Менелаєві. 3. Еанто-		
ві. 5. Уліссіві. 7. Антілохові. 8. Несторо-		

ві. 11. Гунесві. 12. Протесілаєві. 14. Гекторові. 17. Настові й Амфімаху. 20. Евфемові. 26. Поліксені.

[Епітафії інших героїв] 27. Ніобі, похованій на горі Сипіл, при джерелі.

КЛАВДІАН.....	102	235
Закоханий бідняк. – Галльські мули. – Веронський дід. – Архімедова куля. – Викрадення Просерпіни (I, 1-12).		
РУТІЛІЙ НАМАЦІАН.....	106	238
Про своє повернення (I, 47–164).		
АВІАН.....	111	242
5. Осел у лев'ячій шкурі. 6. Жаба й лисиця. 8. Верблюд і Юпітер. 10. Лисий вершник. 12. Хлібороб і скарб. 13. Козел і бик. 14. Мавпа. 20. Рибак і рибка. 31. Миша і бик. 34. Мурашка й цикада. 37. Собака й лев.		

НА ПОРОЗІ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

БОЕЦІЙ.....	121	245
Розрада від Філософії: 1, 1. – I, 7. – II, 1. – II, 4. – II, 5. – III, 2. – III, 6. – III, 9. – IV, 1. – IV, 6. – V, 2. – V, 5.		
МАКСИМІАН.....	133	250
Елегія II.		
АЛКУЇН.....	136	251
Суперечка Весни з зимою.		

«ЛАТИНСЬКА АНТОЛОГІЯ» ТА ІНШІ ЗБІРКИ

МАЛІ ПОЕТИ	143	254
ФЛОР	145	254
Про життя, яким воно є.		
СУЛЬПІЦІЙ ЛУПЕРК	147	255
Про тлінність світу. – Про жадобу.		
АЛКІМ	150	257
Про Гомера й Вергілія.		
ПЕНТАДІЙ	151	257
Прихід весни. – «Морю судно довіряй...»		
ТІБЕРІАН	153	258
Потічок.		
ЛУКСОРІЙ	154	259
3. Про те, чому у цій книзі лише малі епіграми. 32. До того, хто спав удень і не спав уночі.		
ТУКЦІАН	155	260
«Пісня – з любові...»		
ОКТАВІАН	155	260
«Друзі застільні!...»		
ОКРЕМІ ЦИКЛИ І КНИГИ	157	261
ДИСТИХИ КАТОНА	159	261
1, 1. – I, 2. – I, 3. – I, 4. – I, 5. – I, 10. – I, 14. – I, 15. – I, 18. – II, 6. – II, 22. – II, 25. – II, 28. – III, 1. – III, 2. – III, 5. – III, 13. – III, 14. – IV, 1. – IV, 2. – IV, 5. – IV, 12. – IV, 15. – IV, 32.		

ВИСЛОВИ СЕМИ МУДРЕЦІВ	163	270
I. Біант із Прієни. II. Піттак Мітиленець. III. Клеобул Ліндський. IV. Періандр Коринтський. V. Солон Афінський. VI. Хілон Спартанський. VII. Скіф Анахарсис.		
ЗАГАДКИ СИМФОСІЯ	166	272
Вступ. – 1. Стилос. 2. Тростина 7. Дим. 8. Хмара. 9. Злива. 10. Замерзла вода. 11. Ріка і риби. 12. Сніг. 13. Корабельна сосна. 16. Міль. 18. Слимак. 20. Черепаха. 21. Кріт. 22. Мурашка. 27. Ворона. 28. Лилик. 29. Їжак. 33. Вовк. 34. Лисиця. 38. Тигриця. 39. Кентавр. 40. Мак. 44. Цибуля. 45. Ружа. 46. Фіалка. 51. Жорна. 60. Пила. 64. Тризубець. 68. Скло. 76. Кремень. 86. Молот. 91. Гроші. 97. Тінь. 98. Ехо. 99. Сон. 100. Пам'ятник.		
ЗМІЇНІ ВІРШІ	174	276
Випадок. – Нарцис. – Суд Паріса. – Геро і Леандр. – Про Венеру. – Про Ніса і Евріала. – Ще про дружбу. – До Аполлона й читача. – Епітафія.		
АНОНІМНА ПОЕЗІЯ	177	279
Молитва до Матері Землі. – Нічне свято Венери. – Народження троянд. – Пісня веслярів. – Сон пияка. – Про руїну Греції. – Про початок і кінець любові. – Про образ уві сні. – Епітафія Сенечі.		

ЕПІГРАФІЧНА ПОЕЗІЯ

НАПИСИ НА СТИНАХ.....	193	286
1. – 2. – 3. – 4. – 5. – 6. – 7. – 8.		
ЕПІТАФІЇ.....	195	287
9. Вільновідпущеники Турпілій і Турпілія.		
10. Ветеран Ціссоній. 11. Скатерій Целер.		
12. Луцілла, бездоганна жона Ексуперанція.		
13. Квестор Вінесій Фірма. 14. Тіберій Клавдій Секунд. 15. Октавій Валеріан. 16. Секст Перенна Фірма. 17. Гай Публій Ампліат, що прожив 6 років і 27 днів. – 18. – 19. – 20. Раб Квінт Аммер.		
КОМЕНТАР	199	
ПОКАЖЧИКИ	290	

ВІД УПОРЯДНИКА

Антологія «Відлуння золотого віку» присвячена латинській поезії доби пізньої античності. Український читач цієї поезії майже не знає. Її ігнорують університетські курси: студенти-філологи читають лише прозаїка Апулея і, можливо, історіографа Светонія, а філософи і богослови – Августина, Боеція та інших ранніх Отців церкви, яких, зрештою, віднесуть радше до середньовіччя, аніж до античності. Не надто тішили цю поезію своєю увагою й перекладачі. Мабуть, перший, хто почав освоювати її українською мовою, був Микола Зеров, який ще у 1930-х рр. переклав деякі найяскравіші твори епохи: безіменні «Нічне свято Венери», «Народження троянд» і «Пісню веслярів», Клавдіанового «Веронського діда», окремі речі з Рутілія Намаціана і Авсонія, дещо з «малих поетів» (Сульпіцій Луперк, Пентадій)*. Після Зерова перекладачі до поезії цього періоду зверталися рідко. Лише Ю. Кузьма 1979 р. опублікувала переклад II еклоги Немесіана**, а В. Маслюк переклав дещо з Авсонія і Намаціана

* Частина цих перекладів побачила світ у першому виданні хрестоматії античної літератури О. Білецького (1936 р., без імені перекладача), більше було надруковано у другому виданні (Антична література: Хрестоматія / Упорядник О. Білецький. К. : Рад. школа, 1968), а перед тим – у «Вибраному» Зерова (К.: Дніпро, 1966).

** Іноземна філологія, 1979. – Вип. 55. – С. 157–159.

для своєї хрестоматії римської поезії*, де вмістив також більшість згаданих перекладів М. Зерова і Ю. Кузьми. У тій же хрестоматії побачив світ український переклад М. Борецького частини «Дистихів Катона» і байок Авіана (дві з них публікувалися й раніше**). Звичайно, не можна не згадати і попередні переклади А. Содомори: «Розрада від Філософії» Боеція (2002) з її численними поетичними пасажами і недавній повний переклад «Дистихів Катона» (2009).

Варто зазначити, що таке незнання цієї літератури і така до неї неувага – явище новіших часів (і не тільки в Україні). У середні віки чимало з перекладених тут творів були незмінним шкільним читанням – поряд з класиками «золотого віку», – і часто саме завдяки цьому вони дійшли до наших днів. Кожна епоха по-новому звертала увагу на тих чи інших авторів, і деякі з них у різний час були у великій пошані, зокрема, і в Україні. Промовистим свідченням широкої популярності цієї поезії є один з будинків поч. XVII ст. на львівській ринковій площі, на фасаді якого читаємо в оригіналі три сентенції з анонімного пізньолатинського циклу «Вислови семи мудреців» (колись його приписували Авсонієві)***. А в зібранні праць Г. Сковороди не випадково натрапляємо на його робо-

* Давня римська поезія в українських перекладах і переспівах: Хрестоматія / Укладач В. Маслюк. – Львів : Світ, 2000.

** Іноземна філологія, 1977. – Вип. 45. – С. 114–115.

*** Т. зв. Докторська чи Гепнерівська кам'яниця: пл. Ринок, 28.

чу виписку з настанов німецького ритора А. Бухнера (1591–1661 рр.), де той рекомендує читати і наслідувати Клавдіана як «поета з особливо ясним і приємним стилем»*. Звичайно, це не єдині свідчення присутності пізньоримської поезії у нашій культурі.

Мабуть, сьогодні, коли вже заповнено найбільші прогалини в освоєнні римської літератури українською мовою (маємо і Вергілія, і Горация, і Овідія, і Лукреція, і повний корпус елегіків, й низку інших класичних авторів)**, настав час для того, щоб уважніше придивитися і до її продовження у добу пізнього Риму.

* * *

Тривалі культурні явища ми звикли оцінювати термінами *зародження – становлення – розквіт – занепад*. І природно, що у кожному явищі насамперед цікавимося тим, що вважаємо його розквітом і «класикою». Саме класичних авторів найперше і найбільше читаємо, їх же найбільше перекладаємо і досліджуємо. Завдяки класикам попередники теж не обділені увагою: завжди цікаво простежити генезу явища, зрозуміти, що підготувало ґрунт для його розквіту. Попередники були

* Григорій Сковорода. Повне зібрання творів: У 2-х тт. – К., 1973. – Т. 2. – С. 423.

** Існуванням перекладів більшості текстів названих авторів завдячуємо праці однієї людини – А. Содомори.

першими – і вже цього досить, щоб ми ставились до них з увагою і повагою – навіть тоді, коли виразно бачимо їх слабкі сторони.

У тих, кого історія ставить *після*, доля переважно сумніша. Вони не цікаві нам у зв'язку з класиками – бо не спричинялися до їх появи. Вони завжди перебувають у тіні класиків, бо, навіть якщо творили достойні речі, то все одно були другими, вторинними, похідними. Підсвідомо ми вже задалегідь сприймаємо їх як епігонів*.

Саме поезії «епокси *після*» і присвячено нашу антологію.

Чи виправдана упереджена неувага до цілих століть розвитку римської поезії? Чи серед відверто неоригінальних текстів не «проочуємо» справжніх шедеврів світової літератури? І чи не забуваємо, називаючи цю епоху кінцем античності, що вона водночас була початком нової європейської цивілізації, яка постала на античних підвалинах, і що саме ця «пізня» доба передала Європі надбання античної класики? Сподіваємось, наша антологія заохотить читача все-таки приглянутись до скромної поезії «схилку античності» і скласти про неї своє власне враження.

* Показово, що словом *epigonoí* греки називали спершу просто «народжених після», «нащадків», не вкладаючи у це ніякого пейоративного змісту.

Тож якою постає пізня латинська поезія зі сторінок антології «Відлуння золотого віку»?

Перший розділ є ніби прологом до основної частини. Тут читач побачить епіграми трьох авторів «срібного віку» (I ст. н. е.) – **Сенеки** (4/5–56), **Петронія** (пом. 66) і **Марціала** (бл. 40 – бл. 104). Золотий вік (друга пол. I ст. до н. е. – поч. I ст. н. е.) – з його велетами Горацієм, Вергілієм, Овідієм та іншими – минув, умови для розвитку літератури уже не ті, що були за Августа: досить згадати, як закінчили своє життя той же Сенека чи Петроній. Але за інерцією література й далі бурхливо розвивається, шукає нові форми, дає класичні зразки жанрів. І хоча й ця доба у певному сенсі є «добою після» – після золотого віку, – все ж це фактично ще доба римської класики.

Епіграми авторів класичного срібного віку в антології, присвяченій пізній поезії, опинилися не випадково. Марціал – класик епіграми, законодавець жанру, що був серед найпопулярніших і в пізню добу. Окрім того, він – один з останніх поетів-класиків. А жива побутова натуральність його образів, часто з увагою до найменших деталей, чимось дуже суголосна з побутовістю і увагою до деталей цілої низки найкращих зразків пізньої поезії.

Що ж стосується епіграм, збережених під іменем Сенеки, то насправді лише декілька з них можуть належати справді цьому авторові. Інші ж є значно пізнішими імітаціями. Те саме стосується й Петронія.

Варто також зазначити, що епіграми обидвох цих авторів дійшли до нас насамперед у складі «Латинської антології» (поч. VI ст.) – збірки, що є одним з найважливіших джерел саме пізньолатинської поезії (детальніше про це – далі).

Але основна увага нашої антології зосереджена все-таки на поезії «пізній». З другої половини II – першої пол. III ст. до нас дійшло дуже мало вартих уваги зразків поезії, хоча відомо, що література цієї доби розвивалася досить активно (можливо, з більшим акцентом на прозу). Перше, власне пізньоримське, ім'я в антології – це **Немесіан** – поет, що походив з Карфагену і творив у другій пол. III ст.

Біографічних даних про Марка Аврелія Олімпія Немесіана майже не маємо. Знаємо, що він працював у двох жанрах – дидактичний епос (втрачені поеми про рибальство і мореплавство, а також поема «Про полювання з собаками», від якої збереглося перших 325 віршів) і буколіка. Властиво, Немесіан – останній відомий нам римський буколічний поет. До нас дійшли чотири його еклоги, написані у традиціях Теокрита і Вергілія, гарною класичною мовою. В антології вміщено переклад першої з них.

Майже століття відділяє Немесіана від найвідомішого поета епохи – **Авсонія** (бл. 310 – бл. 394), якого ще називають першим французом світової літератури. Адже, як і більшість поетів своєї доби, Авсо-

ній був провінціалом і практично все своє життя прожив у Галлії, де, власне, й народився – у великому на той час культурному центрі – місті Бурдигалі (Бордо), у сім'ї відомого лікаря. Тридцять років викладаючи у рідному місті граматику і риторичку, Авсоній здобув славу блискучого поета і вченого, і в 364 р. один із останніх могутніх римських імператорів Валентиніан I (364–375 рр.) запрошує його вихователем до свого малолітнього сина Граціана. Згодом, з приходом юного Граціана до влади (375–383 рр.), починається блискуча політична кар'єра Авсонія: молодий імператор обдаровує свого вчителя і його родину найвищими посадами: 378 р. Авсоній стає префектом Галлії, а згодом й Італії, 379 р. отримує найпочеснішу (хоч на той час вже позбавлену реальної влади) державну посаду – стає консулом. Однак, політична кар'єра Авсонія була такою ж блискучою, як і короткою: 383 р. Граціан гине у ході військового перевороту, Авсоній покидає політичні справи і повертається до рідних маєтків біля Бурдигали, щоб повністю присвятити себе літературі. Тут він і помирає через десять років, встигнувши ще підготувати і видати (на прохання нового імператора, Феодосія) повне зібрання своїх творів.

Кінець життя Авсонія припадає на тривожний для імперії час. Останні потуги імператорів зберегти єдність і силу імперії приречені на поразку. Феодосій у 394 р. востаннє об'єднує імперію під одноособовою владою, але вже через рік, після його смерті, імперія

знову розпадається на західну і східну. І якщо східна ще тисячу років «в особі» Візантійської держави у певному сенсі продовжувала традиції Римської імперії, то західна дуже скоро (через яких 80 років) остаточно розпадеться під натиском «варварів». Вже на початку Авсонієвої політичної кар'єри кордони імперії ледве стримували натиск варварів, і, зрештою, у 376 р. готи проривають Дунайський кордон і спустошують Балкани, а згодом й Італію; у 406 р. натиску варварів не витримує кордон рейнський: поступово франки, бургунди, вандали і ті ж готи заповнюють Галлію, Іспанію, Африку; у 410 р. сам Рим вперше за 800 років здається на волю ворога і зазнає грабунку від готів; 455 р. те саме доведеться зазнати від вандалів. Римські імператори поступово перетворюються на маріонеток реальних господарів ситуації – варварських ватажків. 476 р. імператорів перестануть проголошувати. Цей рік і стане для істориків формальною датою кінця Римської імперії, а отже й античності взагалі.

Проте, читаючи Авсонія, чиє досить об'ємне одномомне зібрання творів збереглося до наших днів, ми практично не зауважуємо назрівання цих катаклізмів: як і варто було сподіватися, поетичний світ поета, який, як ніхто інший, належав до класичної шкільної риторичної традиції, переважно сконструйований на матеріалі авторів золотого віку та інших давніх класиків.

Авсоній – автор переважно малих форм. Більшість його поезій – це різного роду епіграми, часто безпо-

середньо взоровані на конкретні грецькі чи римські зразки. Серед іншого він написав цикл епітафій на героїв троянської війни, які є зразком одного з типових шкільних жанрів – тексту на задану міфічну тему.

Авсоній, чий твори не визначаються ні особливою глибиною, ні оригінальністю, все ж залишив і справжні поетичні перлини. Серед них надзвичайно тепла лірична ідилія «Садиба» й один з найцікавіших його творів – цикл «Перебіг дня», в якому автор у дуже живих, яскравих побутових картинах змальовує свої заняття впродовж дня, демонструючи водночас і віртуозність версифікатора (зокрема, звертає на себе увагу метричне багатство циклу), і поетичну вченість (сповнюючи текст відвертими і прихованими ремінісценціями з класичних авторів). Про те, що надворі вже народжується християнська епоха, нагадує нам молитва до триєдиного християнського Бога з цього ж таки циклу, яка показує, що Авсоній, очевидно, вже християнин. Що, зрештою, ніяк не дисонує з тим, що його художній світ все ще переважно традиційно «поганський»: як уже було сказано, на предметному рівні настрої сучасного Авсонієві світу не надто вплинули на його поезію.

З більших творів Авсонія заслуженою славою користувалась невелика «каталогічна» поема «Мозелла», у якій поет яскраво і «вчено» описує ріку Мозель (у сучасній Німеччині). Проте, переклад «Мозелли», як і решти творів Авсонієвого корпусу, залишається справою майбутнього.

Якщо придворне і доволі високе державне становище Авсонія загалом не надто вплинуло на його поезію – у своїй творчості він лишився ритором і шкільним поетом, – то молодий грек, який з'явився при імператорському дворі в останні дні Авсонієвого життя, став класичним придворним поетом.

Йдеться про **Клавдія Клавдіана**, грека з єгипетської Александрії, «останнього великого римського поета». Клавдіан починав писати рідною мовою. У так званій «Грецькій антології» збереглося декілька його епіграм, до наших днів дійшли й фрагменти його грецької поеми (та її латинського перекладу) «Гігантомахія». Але основний його доробок – пов'язаний з імператорським двором – вже латиномовний.

Ми не знаємо, коли Клавдіан народився і коли помер. Але, писана на актуальні політичні теми, його поезія дозволяє доволі точно датувати час його активної творчості – коротке десятиліття між 395 і 404 роками.

Після смерті Феодосія (395 р.), імперію було знову розділено – між його юними синами: одинадцятирічний Гонорій став імператором західної римської імперії, а вісімнадцятирічний Аркадій («перший візантійський імператор») – східної. Зрозуміло, що реальної влади вони не мали. При Аркадієві спочатку регентом був впливовий префект Сходу Флавій Руфин, а з кінця 395 р., коли того було вбито, першою особою держави став придворний євнух Евтропій (до своєї загибелі у

399 р.). На заході роль регента виконував полководець Феодосія – напіввандал Стиліхон (до 408 р., коли його було страчено за звинуваченням у змові з варварами).

Клавдіан творив у драматичний період історії імперії. Як писали давніші історики, у той час були зруйновані бар'єри, що так довго розділяли «дикі і цивілізовані народи». Варвари починали господарювати у провінціях імперії, а східний і західний двори, здавалось, більше переймалися боротьбою між собою, ніж із зовнішнім ворогом, якого, до того ж, часто використовували один проти одного, від чого тільки зростала могутність варварів – майбутніх володарів Європи.

Основний доробок Клавдіана – це панегіристична й інвективна поезія. Він красномовний, патетичний, улесливий і вишукано багатослівний (звідси і його майбутній авторитет у барокових поетів). На відміну від Авсонія, Клавдіан віддає перевагу більшим жанрам. За короткий час своєї літературної активності він написав цілу серію панегіриків: починаючи від хвали на честь консулів 395 р. і продовжуючи уславленням юного імператора Гонорія та дійсного правителя Стиліхона. Паралельно Клавдіан пише інвективи проти головних політичних противників Стиліхона: Руфина і, згодом, Евтропія. Ті самі хвалебні й інвективні мотиви звучать і в його епічній поемі «Про війну з Гільдоном», де описано африканський конфлікт 397 року, в якому перетнулися інтереси обох дворів.

На відміну від спокійного «кабінетного» Авсонія, що більше жив у світі давніх книжних образів і реалій,

Клавдіан, справно виконуючи роботу придворного поета, активно відгукувався і на політичні події. Однак цікаво, що за всією цією злободенністю і «актуальністю» Клавдіанової «офіційної» поезії справжня, настроя картина епохи не прочитується. За традиційним для жанру піднесеним, енергійним пафосом не проступає відчуття тієї катастрофи, яка нависла над тогочасним західним світом. Впускаючи до свого художнього світу актуальні реалії, Клавдіан не пускає духу і настрою часу, а вибудовує із цих реалій класичні піднесені конструкції.

Зовсім інший Клавдіан постає перед нами у малих жанрах. Тут він показує себе, з одного боку, вихованцем тієї ж шкільної риторичної традиції, що й Авсоній, – в епіграмах на незвичні явища природи, на дивовижні витвори людини (наприклад, перекладений в антології опис «Архімедової кулі»), на окремі людські типажі тощо. У тій же традиції – вміщений в антології яскравий побутовий «портрет» галльських мулів, у якому особливо виразно проявляється характерна для епохи поетика буденності. Серед малих творів є й невеличка елегійна поезія, відома під назвою «Веронський дід» (також подана в антології). У цьому справжньому шедеврї Клавдіан показав себе тонким і глибоким ліриком. У контексті тих катаклізмів, які переживала імперія, ця елегія звучить особливо зворушливо. Столичний, придворний поет, на очах у якого руйнується старий світ, віками виплекана циві-

лізація, ніби намагається сконструювати хоч якусь оазу сталості, незмінності. І він конструює її в образі «старця, що ніколи не покидав околиць Верони». Його образ виходить водночас і дуже теплим, і глибоко трагічним. Ми відчуваємо, що ідилічність картини базована на обмеженості світозору старця, на тому, що його світ – це лише його дім, і всі довколишні бурі просто не торкаються цього світу. Загалом образ базується на старих класичних ідилічних мотивах, на протиставленнях свого малого простору – і чужого зовнішнього, які так яскраво ще чотири століття перед тим розробив Горацій і елегік Тібулл. Але у Клавдіана є один важливий, принципово новий штрих: його герой – старець. І це дає відчуття тривання у часі, відчуття особливо захищеної недоторканності. Ніби старець цей пережив усі історичні перипетії – від золотого віку імперії і до теперішньої епохи катастрофи, – але довкола нього нічого не змінилось. Клавдіан ніби знаходить у цьому трагічно ідилічному образі бодай якийсь клаптик старої цивілізації, яка має шанс перетривати усі катаклізми. У такому контексті його елегія звучить особливо зворушливо.

Щодо більших творів, то Клавдіан написав також одну досить цікаву епічну поему на міфологічну тему «Викрадення Просерпіни». У нашій антології вміщено її зачин, у якому вже вкотре в античній поезії звучить мотив «кінця золотого віку».

Клавдіан помер, мабуть, у молодому віці. Після плідного творчого десятиліття він раптом замовкає. Можливо, гине разом зі страченим у 408 р. Стиліхоном (як його фаворит і панегірист), але, найімовірніше, не доживає навіть до цієї страти, бо сліди його в історії губляться вже після 404 р.

«Останнім римлянином за своїм світоглядом» називають іншого провінціала – цього разу вихідця з галльсько-римської знаті – поета і державного діяча **Рутілія Намаціана**. Він з'являється на історичній арені через десять років після «зникнення» Клавдіана. На імператорському троні далі сидить Гонорій (до своєї смерті у 423 р.), але ситуація при дворі сильно змінилась. У 408 р., як ми вже згадували, страчено Стиліхона – чи то за змову з варварами, чи просто за вміння з ними домовлятися. А вже 410 року Рим здався готському королеві Аларіхові. І хоч столицею Гонорія на той час була вже неприступна Равенна (у північно-східній Італії), а Аларіх довго в Римі не затримувався, сам факт падіння «Вічного міста» був тяжким, гнітючим ударом для сучасників. Загибель старої цивілізації виглядала неминучою.

За таких власне обставин ми застаємо Намаціана в Римі, де у 414 р. він був префектом (міським головою з найширшими повноваженнями). Але вже 116 року Намаціан покидає Рим, щоб повернутися на батьківщину, в Галлію, де господарюють варвари. Згодом він написав подорожню поему (так званий ітінерарій) «Про

своє повернення», де, власне, й описав шлях додому. Поема збереглась, хоч і не повністю.

Якщо Клавдіан писав на злобу дня, то Намаціан радше пише про вічне. Можна сказати, що він малює урочистий і гордий образ невмирущого і непереможного Риму на тлі занепаду і руїни. Він нарікає на варварів, гнівно нападає на вже страченого Стилїхона (того самого, якого ще зовсім недавно оспівував Клавдіан), але все це тільки тло. Головний персонаж його поеми – вічний, славний, великий Рим.

У нашій антології вміщено найвідомішу частину поеми: прощальну молитву чи то до самого Риму, чи то до його патронеси – богині Роми.

Очевидно, до тієї ж неспокійної епохи (поч. V ст.) треба віднести і збірку із 42-х віршованих байок **Авіана**. Про автора нічого не знаємо, але твори його мали велику популярність у середньовіччі; цьому, звичайно ж, сприяв «педагогічний» характер самого жанру: байки Авіана надовго стали обов'язковою шкільною лектурою.

Відомо, що у римську літературу «Езопову байку» ввів Федр (I-а пол. I ст.), проте зразком для Авіана слугував не він, а грецький байкар Бабрій (II ст.), але, мабуть, не безпосередньо, а через одну з пізніших латинських прозових переробок. На відміну від Федра, який орієнтувався на «масового», плебейського читача, Авіан пише для вченої публіки. Його мова претендує на вишуканість, він сповнений ремінісценцій

із Вергілія і показує себе адептом високої поетичної традиції, щоправда, як додають дослідники, адептом не надто вмілим. Зокрема, звертають увагу на невідповідність форми елегійного дистиху змістові байки: адже дистих членує текст на певною мірою закінчені сегменти – у той час, як байка за своєю природою – жанр лінійний, з тяглим сюжетом, – тому плинність розповіді такою строфою рветься. Не дуже відповідає «низькому» байковому змісту й високий стиль Авіанової мови. Зрештою, цим, зокрема, Авіан нам і цікавий: тут певною мірою проявляються загальні поетичні тенденції епохи. Окрім того, варто зауважити, що для IX–XVI ст. Авіан взагалі був єдиним відомим античним автором віршової байки. Тому в його особі ми бачимо ще й яскравий приклад того, як саме *низня* античність часто була для середньовічної Європи безпосереднім ретранслятором класичної традиції.

Упродовж V ст. західна Римська імперія невпинно наближається до неминучого кінця. У країні далі господарюють варвари, воєначальники ведуть між собою жорстоку боротьбу за можливість поставити свого імператора, хоч його влада вже давно тільки номінальна. У 455 р. Рим переживає нову страшну навалу варварів – цього разу його спустошують вандали (у добу Просвітництва недобра пам'ять про цей «акт вандалізму» твердо закарбується у лексиці всіх європейських мов), і, нарешті, настає 476 рік, коли імператорів у західній частині імперії, як уже згадувалося, взагалі

перестають проголошувати. Єдиним формальним спадкоємцем великої імперії залишається Константинополь, а захід фактично розпадається на незалежні утворення під контролем варварів – нових господарів Європи. Для істориків 476 р. – дата кінця античності і початку середньовіччя. Але в культурі, як відомо, «середньовіччя» почалося задовго до цієї дати – так само, як і «античність» її надовго перетривала.

Вже після цієї межової дати народжується наступний герой нашої антології – один з найяскравіших мислителів Риму, **Северин Боецій** (бл. 480 – 524/526), чий трактат «Розрада від Філософії» у середні віки був однією з найпопулярніших книг – поряд з Біблією і Вергілієм.

Життя Боеція припадає на досить сприятливий для культури період (згодом його навіть назвуть «остготським відродженням»). З 490-х рр. Італія опиняється під владою остготського короля Теодоріха (помер 526), який, хоч формально і визнавав владу східного імператора, все ж правив Італією фактично як незалежним королівством. Теодоріхові вдається на якийсь час відновити зруйноване господарство, привести до порядку міста, він підтримує розвиток наук. При тому, Теодоріх практично повністю зберігає всю місцеву бюрократичну систему: у Римі далі засідає сенат, обирають консулів, діють старі римські закони. В Італії ніби паралельно співіснують дві культури – місцева італійська і новоприбула готська.

Боецій походив з давнього римського сенаторського роду. Вже у молодому віці він здобуває славу універсального вченого. Серед іншого, Боецій перекладає латиною спадщину Платона, Арістотеля, Архімеда, Евкліда, Птолемея (згодом Західна Європа середніх віків буде знайомитись з грецькою філософією саме за перекладами й іншими працями Боеція – знову автор нашої доби стає «ретранслятором» античності для середньовіччя). Вдається Боецію зробити і блискучу політичну кар'єру. Ми не знаємо деталей його біографії, але відомо, що вже в юності він стає сенатором, у 510 р. застаємо його консулом, а у 522 р. він отримує найвищу посаду в Теодоріховому королівстві – «магістра служб», фактично, «першого міністра». Але довго займати цю посаду йому не судилось. Вже наступного року Боецій стає жертвою дрібних інтриг на тлі великої політики. Його звинувачують у таємних зв'язках зі східним двором (Теодоріх на той час перебував у конфлікті з Константинополем) і «за державну зраду» ув'язнюють, а згодом і страчують.

Саме під час ув'язнення Боецій написав свою найзнаменитішу працю «Розрада від Філософії», у якій проявив себе не лише блискучим «життєвим» філософом у сенеківському дусі, але й тонким філософським ліриком: трактат побудовано на чергуванні прозових і поетичних частин. Звертає на себе увагу незвичне для епохи метричне багатство цих поезій. Добірку їх пропонуємо в антології.

Знався з Боецієм «останній римський елегік» **Максиміан**. Принаймні, про це він сам пише в одній зі своїх елегій. Про нього відомо дуже мало. Вся інформація (і та – малодостовірна) – з його власних текстів: звідси дізнаємося, що він етрусського походження, мешкав у Римі, а у старшому віці їздив з посольством до Константинополя. Збереглись його елегії, знову ж таки, завдяки школі – незважаючи на часом доволі відверті еротичні місця, Максиміан був серед шкільних авторів. Очевидно, цей статус йому забезпечили хороший класичний стиль і легкість вірша. Максиміан писав у традиціях римської елегії епохи Августа, але його ліричний герой – не традиційний юний коханець: подібно до того, як Клавдіан створив «старечий» варіант сільської ідилії, так і Максиміан ліричного героя своєї елегії вивів у вже похилому віці – з відповідними настроями і новими мотивами. В антології перекладено другу з шести відомих нам Максиміанових елегій.

Якщо три автори срібного віку є свого роду прологом до нашої антології, то її найпізніший поет **Алкуїн** (бл. 735–804) – ніби епілог. Життя цього ключового діяча «Каролінзького відродження» виходить далеко за межі античності. Дві з половиною сотні років відділяють його від Боеція. За століття, що минули, до влади в Європі прийшли інші господарі, інші держави, колишні «варвари» ставали «культурними» народами. Надворі – «середньовіччя». Але стара антична цивілізація, властиво, нікуди не зникла. Європейська лі-

тература залишається латинською, антична вченість панує у школах; франкський король Карл Великий відкриває їх по всій своїй державі. При монастирях старанно зберігають і переписують те, що залишилось з античного спадку – щоб на цьому вчитися і передати наступникам*. А самого Карла Папа римський проголошує «імператором римлян». Золотий вік античності відлунує у середньовічній цивілізації так само, як відлунював у «пізній античності». Цивілізація не загинула. Колись Горацій писав, що римляни підкорили греків військовою силою, але самих їх скорила грецька культура. Через сотні років по тому історія повторилась, і тепер скорений Рим підкорював своїх завойовників – «диких» варварів.

З Алкуїна тут вміщено лише один текст – «Суперечка весни з зимою». Свого часу він опинився у середньовічних рукописах серед загалом пізньолатинської поезії. Тому філологи ХІХ ст. вважали його текстом невідомого пізньолатинського автора. Це й нам дало формальний привід вмістити його до нашої антології. Тим більше, що за духом своїм він дуже пасує до поезії пізньої античності. Це одна з перлин латинської поезії, писана у традиціях старих буколичних змагань і пізніших шкільних контроверсій.

* До речі, саме роботі збирачів і переписувачів доби каролінзького відродження ми завдячуємо збереженням багатьох безцінних текстів античних авторів. Часто саме рукописи того часу виявляються найдавнішими зі збережених.

У той час, коли в Італії короля Теодоріха тривало «остготське відродження» і творив Боецій, у колишній римській провінції Африка* панували вандали. Ще століття перед тим (на поч. V ст.) вони спустошували Галлію, чим, зокрема, змусили повернутися на батьківщину вже знайомого нам Рутілія Намаціана. Згодом вандали вторглися в Іспанію, а звідти перебралися у Північну Африку, і вже у 439 р. створили вандальське королівство зі столицею у давньому Карфагені, яке стало їм базою і для періодичних набігів на Італію, у ході яких, зокрема, і відбулося сумнозвісне взяття Риму в 455 році.

Але, попри свою грізну для нас сьогодні назву, вандали, серед інших варварів, особливою «дикістю» не відзначалися. Як в остготських Римі чи Равенні, так і у вандальському Карфагені паралельно співіснували дві культури. Попри вандальське панування, бюрократична система колишньої римської провінції залишалася римською, «римляни» далі займали адміністративні посади. А найголовніше – римською була школа, у якій отримували класичну латиномовну освіту майбутні чиновники варварського королівства. При школах продовжувала своє життя і латинська література.

Саме початком VI ст. датують укладення у вандальській Африці збірки латинської поезії переважно шкільного походження, відомої нам за пізнішими копіями. Поезія цієї збірки лягла в основу видання німець-

* Сучасний Туніс.

кого філолога А. Різе (перше видання 1869–70 рр.; друге – 1894–1906 рр.) під назвою «Латинська антологія». Різе не був першим видавцем пізньолатинської поезії, але саме його видання (зокрема, його нумерація поезій, які він розташував не за тематичним принципом, як попередники, а відповідно до рукопису-джерела) стало канонічним. Назву «Латинська антологія» відтоді почали вживати на позначення саме цієї антології, до якої, окрім згаданої африканської збірки початку VI ст., увійшла також поезія з деяких інших джерел. Так, зокрема, серед переважно пізньолатинської поезії опинилась і вже згадана «Суперечка весни з зимою» середньовічного поета Алкуїна.

«Латинська антологія» є цінною колекцією пізньолатинської поезії, адже з тієї епохи, окрім творів декількох значніших поетів, до нас дійшло не так уже й багато віршових текстів. Проте, її не треба сприймати як добірку найкращих поезій свого часу. Це, насамперед, шкільна антологія. У ній зібрано те, що виникло у результаті шкільних вправ або те, що могло би бути використане у практиці граматичної чи риторичної школи.

У пізню добу школа була тим інститутом, який протягом віків, на тлі усіх цивілізаційних катаклізмів, непомітно зберігав традицію, виховуючи щоразу нові покоління тих, хто її «переймав» і добросовісно «передавав далі» – до кращих часів, – не дбаючи про те, щоб залишити своє ім'я в історії. Поезія, що творилася у цьому середовищі, часто бездоганна стилістично

і «відповідає всім вимогам» класичної поетики, але, треба визнати, набагато рідше дивує чимось новим, живим, несподівано оригінальним подихом. Школа культивувала традицію і норму. А інших середовищ, у яких би культивувалась оригінальна література, у пізню добу переважно бракувало. І навіть якщо були автори, що творили оригінальне (а за тими окремими перлинами, що дійшли до наших днів, ми бачимо, що таки були), то бракувало широкого культурного середовища, де те оригінальне цінилося б; недарма ж Боецій нарікав: «нема для кого писати»). І якщо сама творчість без такого середовища ще можлива, то у неї мало шансів, щоб її оцінили, зберегли і передали наступним поколінням. Ті, які зберігали, мабуть, віддавали перевагу тому, що «відповідало всім вимогам», ніж чомусь новому і незвичному. Тому саме школі великою мірою завдячуємо тим, що «золота» традиція перетривала всі «темні» часи і таки дочекалася «світліших», але й на школі, мабуть, лежить відповідальність за те, що з пізньолатинської поезії до нас дійшло мало справді оригінальних речей. Поезія, що не мала політичного значення і шкільного застосування, просто не збереглась до наших днів.

Певною мірою це стосується усієї пізньої поезії, але найпоказовішою у плані того, що зберігала чи продукувала школа, є саме «Латинська антологія».

Проте серед загалом одноманітних епіграм у «Латинській антології» трапляються і справжні поетичні

шедеври – такі, як «Прихід весни» Пентадія, «Потічок» Тіберіана, «Про народження троянд» чи знамените «Нічне свято Венери» невідомого автора. Переважно у такій поезії бачимо яскраву, живу і настроєву картину природи, з акцентом на деталі, на чуттєвості образів.

У нашій книзі поезія з «Латинської антології» займає досить велику частину і виділена в окремий розділ. Більшість її творів або анонімні, або, якщо рукопис і зберіг ім'я автора, то переважно нічого, крім імені, ми про нього не знаємо. По-різному датують і конкретні поезії: деякі були написані у період вандальського панування у Карфагені, а котрісь, очевидно, і раніше. Епіграми, приписані Сенечі і Петронію, як уже було зазначено, винесені у «пролог» книги – як поезія «срібного віку», – хоч походять вони саме з «Латинської антології», і, окрім деяких автентичних, належать до пізньолатинської доби.

Серед поезії «Латинської антології» є окремі вірші (зі слідами групування за тематичним принципом), а є і цілі збірки чи цикли. Такі речі ми знов-таки винесли окремо. Серед них цикл «змійних віршів» і досить цікава та характерна для епохи (з її акцентом на поетиці буденної речі і деталі) книга «Загадок Симфосія», автор якої у своєму вступі «скромно» вибачається перед читачем за простоту своїх творів. Насправді ж бачимо, що його загадки доволі часто – витончені образи речей. Тут і дотеп, і гумор, і сатира, і навіть

легкий смуток. Сюди ж долучено також два анонімні зразки моралізаторського жанру, які не походять з «Латинської антології», але цілком відповідають її «шкільному» духу. Це так звані «Дистихи Катона» (очевидно, III ст.) і «Вислови семи мудреців», які давніше приписувались Авсонієві.

Усі тексти, про які йшлося досі, відомі нам за середньовічними рукописними копіями, зробленими зі згодом втрачених давніших оригіналів. Але, окрім рукописних джерел, маємо ще одне специфічне джерело латинської поезії – давні написи. Його специфіка полягає, окрім іншого, і в тому, що це джерело текстів, як правило, синхронне з їх написанням: у той час, коли мало які античні папіруси дійшли до наших днів (найдавніший папірус з латинським *поетичним* текстом – фрагментом елегії Галла – датують I ст. до н.е.), камінь, що був безпосереднім свідком епохи, зберігся краще.

Отже, закінчується наша антологія розділом «**Епіграфічна поезія**», у якому зроблено добірку деяких поезій, збережених на давніх могильних плитах чи на руїнах античних споруд. Зокрема, багато таких написів «законсервувало» для нас виверження Везувію, що 79 р. зруйнувало три античні міста – Помпеї, Геркуланум і Стабії.

Поезія цього розділу – не лише пізньоантична. Щось є з класичної епохи, щось із пізньої. Але, незалежно від часу створення, вона має щось спільне з

іншими текстами нашої книги, особливо з «Латинською антологією». Все це – свого роду літературна периферія і відлуння класичного Риму. Якщо у «Латинській антології» – відгомін через віки й у специфічному шкільному середовищі, то епіграфіка показує, як літературна культура відлунювала у «ширших масах». У настінних графіті бачимо, яку епіграмку міг адресувати своїй коханій римський ловелас, а на могильних плитах – які епітафії складали професійні версифікатори на замовлення найрізноманітніших людей в різних частинах імперії.

Звичайно, не треба мати ілюзій щодо оригінальності цих творів. Ловеласи переробляли або й дослівно цитували улюблених поетів, а автори епітафій послуговувалися своїм професійним набором давно вироблених формул, відомих часто ще від греків, і здебільшого просто адаптували їх до потрібного випадку. Так ці формули, мандруючи з могили на могилу, дійшли і до нової Європи: впізнаємо їх навіть у латинських епітафіях львівських храмів. Але від цього ця поезія не втрачає для нас свого шарму. Чимало є тут речей, які вражають нас своєю глибиною, силою і бездоганною формою вислову. Коли читаємо такий твір, питання оригінальності відступає на другий план. Тим більше – коли сам оригінал чи зразок нам невідомий.

Тут напрошується паралель зі знаменитими «помпейськими фресками», використаними в оформленні нашої антології. Так само розуміємо, що мало серед тих фресок речей оригінальних, що більшість з них –

це роботи хороших майстрів, які на прохання своїх багатих замовників вміло (або й не дуже) комбінували і копіювали відомі шедеври знаменитих античних художників. Тих шедеврів час нам не зберіг. Тому ми насолоджуємося цими неповторними для нас творіннями провінційних художників-ремісників: адже саме вони відкривають нам несподівано живу і повноколірну античність.

* * *

Пропонована антологія не претендує на повноту. Не всі імена (навіть з найвідоміших) тут представлені, не всі поети, що тут є, показані достатньо репрезентативно. Повнота і репрезентативність – справа майбутніх видань. Наразі ж добіркою перекладів важливо було накреслити загальну панораму і передати «дух» останніх століть постичного Риму. Перекладач добирав насамперед те, що вважав найкращим і, водночас, найближчим та найзрозумілішим сучасному читачеві. А майбутнім інтерпретаторам, хотілось би сподіватися, ця антологія стане своєрідним орієнтиром для заповнення прогалін, і колись ми ще побачимо окремі томи Авсонія, Клавдіана, Немесіана, «малих» і безіменних поетів чи повні переклади інших пізніх авторів українською мовою.

Маркіян Домбровський

ПОКАЖЧИКИ

I. Поезія «Латинської антології» у «Відлунні золотого віку»

R = Anthologia Latina, sive Poesis Latinae supplementum. Pars I: Carmina in codicibus scripta / Recensuit A. Riese. – ed. II – Lipsiae: in aedibus Teubneri, 1894–1906. – Fasc. I–II. (Посилання на номери творів);

ВЗВ = Відлуння золотого віку. (Посилання на сторінки нашого видання).

R	ВЗВ	Автор	Назва
5	179	невідомий	Молитва до Матері Землі
30	187	невідомий	Сон пияка
38	174	невідомий	Зміїні вірші: Випадок
39	174	невідомий	Зміїні вірші: Нарцис
40	174	невідомий	Зміїні вірші: Суд Париса
48	174	невідомий	Зміїні вірші: Геро і Леандр
56	175	невідомий	Зміїні вірші: Венера
77	175	невідомий	Зміїні вірші: Про Ніса і Евріала
78	175	невідомий	Зміїні вірші: Ще про дружбу
79	175	невідомий	Зміїні вірші: До Аполлона й читача
80	175	невідомий	Зміїні вірші: Епітафія
104	64	Петроній	Про мурашку
112	65	Петроній	Про канатоходця

R	B3B	Автор	Назва
246-52	145	Флор	Про життя, яким воно є (1-7)
200	180	<i>невідомий</i>	Нічне свято Венери
232	57	Сенека	Про час
235	151	Пентадій	Прихід весни
236	60	Сенека	[До Корсики]
268	152	Пентадій	«Морю судно довіряй...»
277	155	Тукціан	«Пісня – з любові...»
286	166	Симфосій	«Загадки Симфосія»
290	154	Луксорій	4. Чому у цій книзі лише малі епіграми
318	154	Луксорій	32. До того, хто спав удень і не спав уночі
388 ^a	186	<i>невідомий</i>	Пісня веслярів
398	61	Сенека	Про смерть Катона
407-8	58	Сенека	Про помірковане життя, I-II
405	61	Сенека	До найкращого приятеля
409	59	Сенека	До батьківщини про себе
418	57	Сенека	«Де є споруда така...»
433	59	Сенека	Про добро скромного життя
447	187	<i>невідомий</i>	Про руїну Греції
451	187	<i>невідомий</i>	Про початок і кінець любові
452	62	Сенека	Про дзвін у вухах
453	62	Сенека	Про ревнивицю
646	184	<i>невідомий</i>	Народження троянд
648	147	Сульп. Луперк	Про тлінність світу

R	BЗВ	Автор	Назва
649	147	Сульп. Луперк	Про жадобу
651	63	Петроній	Про сни
667	188	<i>невідомий</i>	Епітафія Сенечі
674	188	<i>невідомий</i>	Про образ уві сні
687	136	Алкуїн	Суперечка весни з зимою
694	65	Петроній	<i>«Що нарікання гіркі...»</i>
702	63	Петроній	<i>«Вдень я очима тебе...»</i>
706	64	Петроній	<i>«Снігом, а він аж іскривсь...»</i>
719 ^f	155	Октавіан	<i>«Друзі застільні!...»</i>
740	150	Алкім	Про Гомера й Вергілія

II. Епіграфічна поезія у «Відлунні золотого віку»

Всі посилання – на номер епіграми у відповідному виданні.

ВЗВ = Відлуння золотого віку. (Посилання на номер епіграми в розділі «Епіграфічна поезія»);

CIL = Corpus inscriptionum Latinarum;

В = Anthologia Latina, sive Poesis Latinae supplementum. Pars II: Carmina Latina epigraphica: Fasc. I–II conlegit Fr. Buecheler (Lipsiae: in aedibus Teubneri, 1895–1897); Fasc. III curavit E. Lommatzsch (Lipsiae: in aedibus Teubneri, 1926).

Петр. = Петровский Ф.А. Латинские эпитафические стихотворения. – М.: Изд. Академии наук СССР, 1962;

Storoni = Rzymskie epitafia, zaklęcia i wróżby / Wybrała i opracowała L. Storoni Mazzolani; przełożył i wstępem opatrzył S. Kasprzysiak. – W.: Czytelnik, 1990.

ВЗВ	CIL	В	Петр.	Storoni
1	IV, 6842	2057	138	
2	IV 1649	944	139	
3		945	142	
4		940	143	
5		943	144	
6	IV, 1520	354	146	
7	IV, 1904	957	156	

B3B	CIL	B	Περρ.	Storoni
8		1491		142
9	VI, 27788	1488	83	
10	III, 293; 6825	243	92	
11	VI, 26003	1495	95	38
12	VIII, 11665	1497	96	
13	V, 6842	1093	109	
14	VI, 15258	1499	114	107
15	VI 11743	1498	115	31
16	VI, 23942			21
17	XI, 207	507		70
18		2071		92
19	IX, 952	1340		100
20	III 3247	1207		119

ПРИВАТНА КОЛЕКЦІЯ
Серія заснована у 2002 році

Літературно-художнє видання

ВІДЛУННЯ ЗОЛОТОГО ВІКУ

*Антологія пізньої латинської поезії
в перекладах Андрія Содомори*

*Видавець Василь Гутковський
Художнє оформлення Андрій Кісє
Комп'ютерне верстання Роман Івах
Літературний редактор Марія Дзеса-Думанська*

Здано на складання 15.06.2011 р.
Підписано до друку 30.08.2011 р.
Формат 70×100/32. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний.
Умовн. друк. арк. 12. Обл.-вид. арк. 13,1.
Замовлення № 395.

Літературна агенція «ПІРАМІДА»
Україна, 79006, а/с 10989.
м. Львів, вул. Промислова, 45.
тел./факс: (032) 242-31-31
e-mail: pyramidabook@ukr.net
www.pyramidabook.com

Надруковано з готових діапозитивів у друкарні ЛА «ПІРАМІДА»,
свідоцтво державного реєстру: серія ДК № 356 від 12.03.2001 р.

В 42 **Відлуння золотого віку : Антологія пізньої латинської поезії в перекладах Андрія Содомори / Упорядник Маркіян Домбровський. — Львів : ЛА «Піраміда», 2011. — 296 с.**

ISBN 978-966-441-261-9

«Відлуння золотого віку» — перша в українській перекладній літературі антологія пізньої латинської поезії. Духовний простір збірки охоплює майже тисячоліття: від «срібного віку» (Сенека, Петроній, Марціал) і пізньолатинської доби (Авсоній, Клавдіан, Рутілій Намаціан та ін.) аж до початків середньовіччя (Максиміан, Боетій, Алкуїн).

ББК 84(0)3-5